

TRIJE NOVI NAPISI IZ CELJA IN OKOLICE

Josip Klemenc

V nekdanjih Stallnerjevih vrtovih v Celju, ki so danes večinoma že zazidani, so od nekdanj odkrivali mnogo rimskih spomenikov. Danes je na tem prostoru med drugim hiša št. 22 s pročeljem proti Stanetovi ulici. Na dvorišču te hiše je poslopje stare klavnice in lončarija, še naprej so pa mizarske delavnice MLO. Tukaj in v bližnji okolici so našli med drugim deloma leta 1853, 1854 in 1859¹ tudi okrog 20 spomenikov rimskih beneficiarijev. Žrtveniki, ki so jih dali postaviti beneficiariji, so stali na tem prostoru drug poleg drugega, zato je zelo verjetno, da je bil tukaj eden večjih celjskih trgov, morda celo glavni trg »Forum«.² To bi dokazovale najdbe kipov, ki so jih postavljali predvsem na glavni trg. Tudi ostanke večjih zgradb so našli na tem prostoru.

Na tem mestu so našli leta 1948 fragment rimskega napisa iz pohorskega mramorja (sl. 1). Višina 48 cm, širina 70 cm, debelina 18 cm. Po njegovi debelini lahko sklepamo, da je bila plošča z napisom precej velika. Od celega napisa so v gornji vrsti popolnoma ohranjene samo tri črke B R I, a od četrte črke, ki je bila gotovo črka T, je ohranjen samo levi del gornje vodoravne črte črke T. V drugi vrsti vidimo samo gornjo tretjino treh črk, ki jih lahko rekonstruiramo z M V R. Črke so visoke po 24 cm, zelo lepo in skrbno izdelane in gredo bolj v širino kot v višino. Že iz same oblike, v kateri so te črke izdelane, smemo z gotovostjo sklepati, da gre tukaj za spomenik iz prvega stoletja.

¹ Mitteilungen des historischen Vereins für Steiermark, Knabl, IV. 1853, str. 187 sqq., IX. 1859. 164 sqq., XIII. 1864, 107 sqq. Na navedenih mestih piše Knabl o najdbah različnih rimskih predmetov, ki so jih našli v Stallnerjevih vrtovih.

² Schön G., Römische Inschriften in Cilli, Programm des K. K. Staatsgymnasium in Cilli 1894, str. 41 sqq.

Spomenikova vsebina se nanaša na nekega vladarja s pridevkom Britannicus. Najverjetneje je, da se ta pridevnik nanaša na cesarja Klaudija, ki je premagal leta 42 po Kr. Britance.³ Vemo pa, da je Celeja postala ravno za vlade tega vladarja *municipium*, zato je zelo verjetno, da so hvaležni

Sl. 1. Fragment napisa cesarja Klaudija s pridevkom Britannicus iz Celja

meščani njemu na čast zgradili kako večjo stavbo, na kar bi se nanašala druga vrsta napisa, *muraverunt*.

Ekskurzija arheologov in zgodovinarjev ljubljanske univerze je na svojem obisku Trojan⁴ dne 23. marca 1950 odkrila na zemljišču Jožefa Brvarja, kakih 50 cm pod rušo, precejšen fragment večjega spomenika (sl. 2). Spomenik je iz drobno-

³ Pridevek Britannicus je v tem času zelo redek za Rimske cesarje, torej tudi za Klaudija. Edino na spomeniku, ki so ga postavili prebivalci Kyzikusa Klaudiju piše, da je premagal Britanijo (CIL II. 7061, str. 1275). Pač pa je češče na denarjih. Bernhart, Handbuch zur Münzkunde der Römischen Kaiserzeit I. str. 276.

⁴ Trojane, v antiki znane pod imenom Atrans, so bile važno Rimsko mesto, ki nam ga potrjujejo razni rimski napisi in itinerariji (Itin. Anton. — pg. 129, It. Hier. 560., Tab. Peut.). Ležale so ob važni prometni žili, ki je vodila iz Aquileje v Carnuntum. Bila je zelo važna carinska postaja (CIL. III. 5121., 5123.).

zrnatega pohorskega marmorja, a vsega je ohranjen le desni spodnji vogal. Največja fragmentova višina je 62 cm, največja ohranjena dolžina spodaj 94 cm, a debelina 28,5 cm. Zunanji rob tega spomenika je profiliran, in sicer dvakrat. Notranji profil okvirja je širok 4 cm, zunanji 1,8 cm. Črke so v prvi in drugi ohranjeni vrsti visoke 7,6 cm, v zadnji vrsti pa 8,6 cm. Konec prve vrste je oddaljen od notranjega profilnega roba 18 cm, zadnja črka T v tretji vrsti pa 55 cm. Iz vseh teh podatkov, posebno pa iz spomenikove debeline, smemo sklepati, da je moral biti kamen precej velik.

Že oblika⁵ posameznih črk nam pove, da gre v našem primeru za spomenik iz druge polovice drugega stoletja po Kr. Še večjo gotovostjo pa lahko trdimo in sklepamo to na podlagi napisa samega, t. j. iz njegove vsebine. Od ohranjenega besedila imamo v prvi vrsti vrstici besedo *NEPOTES*, v drugi *VAE ABNEP(OTES)*, v tretji pa samo zadnji dve črki kekega glagola, ki se konča v tretji osebi množine *NT*. Iz prvega sklona množine pri *nepotes* in *abnepotes* sklepamo, da gre tukaj za dva ali več vladarjev, ki so se na uradnih rimskih napisih tako imenovali in ki so zelo verjetno vladali skupaj. Iz *VAE* v drugi vrstici pa sklepamo, da gre tukaj za vladarja, ki sta se na rimskih napisih imenovala *NERVAE*⁶ *abnepotes*. Ta dva vladarja sta mogla biti le Mark Aurel in Lucij Ver, ki sta vladala skupno od leta 161 do 168 (točneje do januarja 169 po Kr., ko je Lucij Ver umrl za kugo). Še točneje pa lahko ugotovimo čas, ako pregledamo dogodke, ki so se odigravali za vlade teh dveh vladarjev v naših krajih.

Augustov sistem obrobni držav, ki naj bi prevzele velik del obrambe Rimskega imperija proti barbarom, je okrog leta 150 po Kr. počasi odpovedoval in Rimljani so že za časa vojne proti

⁵ Pri črki P gornji lok ne sega popolnoma do navpične črte. Nekatere črke, n. pr. zadnji T, pokažejo že manj skrbno provincialno delo. V splošnem so črke lepe, niso zelo široke pa tudi ne gredo preveč v višino.

⁶ Cesar Nerva Domicijanov naslednik je vladal od leta 96 do 98 po Kr. Njemu sledi cela vrsta adoptiranih cesarjev. Prvi je adoptiral Nerva leta 97. Trajana, ki je vladal do leta 117. po Kr. Njemu je sledil Hadrijan kot posinovljeneč in je vladal do leta 138. po Kr. Ta je še za svojega življenja 25. februarja 138 posinovil Antonina Pija (do leta 161. po Kr.). Njegova naslednika sta pa bila dva vladarja posinovljence in sicer Mark Aurel, ki je bil adoptiran leta 138. in Lucij Ver.

Partom sprevideli, da morajo sami prevzeti obrambo ogroženih mejnih provinc. Velika nevarnost, da uderejo v državo Markomani in druga germanska plemena, se je vedno bolj in bolj bližala, kar nam potrjuje tudi Vita Marci, XII. 13.⁷ Cesar Mark je predvsem povečal število legij in po dolgem razdobju zopet rekrutiral dve legiji v Italiji. To sta bili II. in III. Italica, od katerih je Legio II. Pia Italica imela svoje taborišče pozneje nekaj časa pri nas⁸ (Ločica v Savinjski dolini). Najprej so bile

Sl. 2

te novo rekrutirane čete priključene drugim četam, ki so se zbirale pri Akvileji. Rimljani so pomnožili tudi obrambne čete ob Donavskem limesu in premestili več sposobnih poveljnikov v

⁷ Vita Marci, XII. 13: »Dum Parthicum bellum geritur, natum est Marcomanicum, quod diu eorum qui aderant arte auspensum est, ut finite iam Orientali bello Marcomanicum agi posset.« B. Saria navaja v Glasniku muzejskega društva za Slovenijo XX. leta 1939. str. 134 sqq. v članku »Doneski k vojaški zgodovini naših krajev v Rimski dobi« literaturo in vire za ta čas. Leta 1941. pa je izdal v Archaeologisch-historische Bijdragen VIII. v Amsterdamu W. Zwicker: Studien zur Markussäule«, kjer nam podaja še točnejšo sliko tega razgibanega in viharnega časa.

⁸ Fr. Lorger, Oesterr. Jahreshft. XIX/XX, Bbt. 107 sqq., ČZN XXIX, 150 sqq.

Donavske province. Vse to so bile priprave za ofenzivno vojno proti prodirajočim Germanom, kar nam še posebno potrjuje govor cesarja Marka v senatu, ko omenja, da sta oba cesarja nujno potrebna na fronti. To priča o napadalni vojski Rimljanov. V vsa večja in vojaško pomembnejša mesta so postavili večje vojaške posadke. V Poetoviju je v tistem času bila za posadko Cohors II. Aurelia Dacorum, kar potrjuje v tistem mestu najdena koščena ploščica.⁹

Med pomembnejše predpriprave za vojno šteje izboljšanje že obstoječih vojaških cest in graditev novih. Leta 167 po Kr. so Rimljani izboljševali zelo važno vojaško cesto Aquincum-Syrmium.¹⁰ Ako so v tem času izboljševali tudi cesto, ki je vodila iz Emone preko Trojan v Celejo, ne moremo z gotovostjo trditi. Da so ravno za cesarja M. Aurela na Trojanah zelo mnogo gradili in da je bil Atrans zelo važna prometna točka, nam dokazuje tudi del bronastega spomenika, ki ga Ložar pravilno pripisuje cesarju Marku.¹¹ Ta spomenik so lahko postavili tudi pozneje, ko je bil Mark edini vladar v Rimskem imperiju. Stavba, na katero se nanaša naš napis, pa je morala biti postavljena za časa omenjenih predpriprav, najverjetneje leta 168 po Kr., ko sta oba vladarja Mark in Lucij bila v Akvileji in sta hotela iti naprej. Takrat je izbruhnila kuga, kateri je podlegel L. Ver, obenem so utrpele vse rimske čete velikanske izgube.¹² Ali je bila ta stavba kako svetišče, zgrajeno, da bi si R. pridobili naklonje-

⁹ V Ptuju je bila v tem času Cohors II. Aurelia Dacorum, ki jo dokazuje omenjena koščena ploščica iz Ptuja. Vgraviran napis na njej se glasi (CIL III. št. 15.148⁶): »Iustus optio cohortis II. Aureliae Dacorum.«

¹⁰ Miljnik CIL III. št. 10.165 je bil najden tri četrt ure od Mitrovice proti Rumi. CIL III. št. 10.652 je iz Adonyja ob Donavi, kjer je tudi vodila velika rimska vojaška cesta. Miljnik CIL III. št. 10.638 so našli v Titelu ali so ga tja pripeljali z rimske ceste. Vsi trije spomeniki so iz leta 167. po Kr. in omenjajo skupno tudi oba vladarja: Marka in Vera.

¹¹ Ložar R., Ostanki bronaste konjeniške statue s Trojan. Strena Hofferiana, Zagreb 1939, stran 135 sqq.

¹² Galenus, VII., 15, 5—6: »secuta est lues plurimis infusa provinciis totamque Italiam pestilentia tanta vastavit, ut passim villae, agri atque oppida sine cultore atque habitare deserta in ruinas silvasque concesserit. Exercitum vere Romanum cunctasque legiones per longiqua late hiberna dispositas ita cobsuntas ferunt, ut Marcomannicum bellum, quod continue exertum est, non nisi novo delectu militum, quem triennie iugitur apud Carnuntum Marcus Antoninus habuit, gestum fuisse referatur.

nost bogov v bodoči vojni, ali kakšna druga javna stavba? Odločil bi se za poslednje, posebno zato, ker je Ložar v neposredni bližini, kjer je bil najden spomenik, ugotovil poslopje s suspensuro, ki je bilo pozneje porušeno.¹³

To poslopje pa verjetno ni dolgo stalo in služilo svojemu namenu. Numizmatične najdbe dokazujejo, da so Germani kaj skoro po letu 168 po Kr. nenadoma prodrli v naše kraje, takrat, ko je v rimski vojski izbruhnila kuga in so Rimljani doživeli nepričakovan vojaški poraz. Barbari niso oblegali velikih mest, kjer je pustil previdni Mark tudi vojaške posadke. Kajti te bi jih predolgo zadrževale na potu v Italijo. Pač pa so manjše kraje ob poteh požgali in prebivalce odpeljali v sužnost. Prebivalci manjših kmečkih selišč, ki so ležala ob važnih poteh, so večinoma izginili, zato ni nobeden od njih v poznejših gospodarsko težkih časih teh naselij obnavljal. Tako je bila n. pr. uničena naselbina na Vinterjevcu, ki je ležala ob poti iz Vač proti Acervu (Ivančna Gorica pri Stični). To naselbino je letos odkopal Fr. Starè po nalogu Arheološke sekcije SAZU v Ljubljani. Propast te naselbine je datirana z dvema r. denarjema in sicer je prvi kos kovan za časa Antonina Pija, drugi je iz časa M. Aurela.

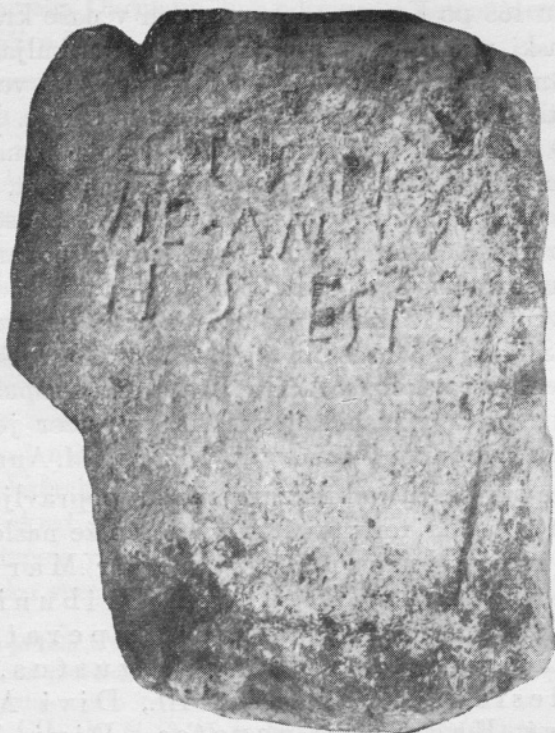
Napis na stavbi, ki je bila zgrajena ali popravljena v Trojanah leta 168 po Kr. ter porušena verjetno že naslednje leto, bi se glasil takole: Imperator Caesar Marcus Aurelius Antoninus Augustus, Tribunitia potestate XXII, Consul III. et Imperator Caesar Lucius Aurelius Verus Augustus, Tribunicia potestate XXI, Consul III., Divi Antonini filii, Divi Hadriani *nepotes*, Divi Traiani Parthici *pronepotes*, Divi Nervae *abnepotes*, *restituerunt*.

Oba spomenika sta sedaj v Celju v muzeju.

Dne 11. avgusta 1950 sem odšel v vas Vodiško, fara sv. Miklavž nad Rimskimi Toplicami, da pregledam nek rimski spomenik. Gospodarja Alojza Seme ni bilo sicer doma, vendar sem našel napis, ki je ležal deloma še v zemlji. Kamen je bil v temelju nekdanjega 1,50 m visokega zidu, ki je vodil od hiše

¹³ Ložar R., Glasnik muzejskega društva za Slovenijo, XVIII. leta 1937., str. 54 sqq.

do studenca. Kmet Seme je ta zid porušil, kamenje so pa raztolkli in ga porabili on in njegovi sosodje za nasipavanje ceste. Slučajno je ostal od celega zidu le ta kamen deloma zato, ker je tičal v zemlji, deloma pa tudi zaradi napisa, ki so ga opazili. Danes je ta spomenik v arheološki zbirki muzeja v Laškem.

Sl. 5

Spomenik (sl. 5) je iz svetlosivega apnenca, četverkotne oblike, spodnji levi rob je odbit. Največja višina znaša 45 cm, največja širina pa 34 cm. Izpod zadnje ohranjene in lahko čitljive vrste h(i)c s(it)us e(st) so videti še sledovi vsekanih črt, vendar ni mogoče celega spomenika niti čitati niti rekonstruirati. Ohranjene črke napisa so zelo izprane, ali vendar še lahko čitljive. Vsega skupaj je ohranjeno troje čitljivih vrst.

V prvi vrsti je zelo slabočitljiva črka E, pred katero je lahko bila še kakšna druga črka, ki je nikakor ne moremo ugotoviti. Izza črke E je nedvomno črka G s precej poudarjenim, kvišku navpično obrnjenim zadnjim delom. Naslednja črka je E, pri kateri je lahko spoznati navpičnico in tri horizontalne. Sledi črka, ki še najbolj ustreza črki T, a je njena gornja vodoravna črta zelo kratka, toda zelo debela. Za njim je zelo izlizana črka V (u), na katerega se prislanja črka M, za njo stoji trikotnik kot znak okrajšave. Za tem znakom je črka A, ki ji sledi precej stisnjena črka R, skoraj pritisnjena k sledečemu I. Vse te črke so visoke po 5 cm, le črka O, ki stoji izza I, je manjša od ostalih črk v tej vrsti. Zadnji v tej vrsti je M, ki je zelo slabo ohranjen.

V drugi vrsti je morda prva črka F, za njo stoji zelo blizu I z znakom okrajšave (trikotnikom). Naslednji dve črki AN sta popolnoma jasni. Pač pa se od naslednje črke L (petdeset) slabo razloči spodnji del, ki je nekoliko kvišku potegnjen. Od naslednje črke X je razločiti le globoko, tanko vrezano črto. Mogoče je iz prvega znaka za deset (X) še kakšen drugi, prav tak (X) znak in še kako drugo število, ker je še prostora.

V tretji ali zadnji čitljivi vrstici je prva črka H zelo malomarno izdelana, visoka 4 cm, oddaljena pa je od sledečega S 5 cm. Ravno tako slabo je narejena črka S, ki je visoka 5 cm in zelo nepravilno napisana, tako da je njen gornji del mnogo debelejši in močnejši od spodnjega, čeprav bi bilo pravilno obratno.

Zadnja ohranjena beseda v tem napisu je EST. Prva črka je nedvomno E, ki je zelo podoben slabo vidljivi tretji črki v prvi vrsti. S je zelo podoben prejšnjemu S, posebno je močan njegov gornji del, dočim je spodnja polovica iztegnjena in brez močnejšega poudarka. Zadnji T je podoben prejšnjim črkam T, v tem napisu s posebno značilno vodoravno črto.

Napis se glasi takole: Egetumario M(arci) / fi(lio) an(norum) LXXII (?) / h(ic) s(itus) est.

Iz tega napisa zvemo, da so postavili opisani nagrobnik nekemu Egetumariju, Markovemu sinu, ki je bil star nekaj nad šestdeset ali sedemdeset let, ko je umrl.

Črke so precej nepravilne in podolgovate, tako da lahko datiramo ta napis v tretje stoletje po Kr. Edina oseba, ki je

omenjena v tem napisu, je neki Egetumarius, domače ime keltskega izvora, ravno tako kakor n. pr. Adietumarus itd., ki je poznamo iz napisov.¹⁴ Na vsak način se je ohranil keltski element Tauriskov, ki so živeli v daljnji in bližji okolici Celeje, zelo dolgo v kasno antiko.

¹⁴ Brunšmid J., Kameni spomenici hrvatskoga narodnog muzeja u Zagrebu I., Zagreb, 1904—11, str. 218, št. 359 omenja nagrobnik, ki ga je dal oporočno postaviti neki C. Iulius Adietumarus sebi in svoji ženi Sporilli. Spomenik je izkopan v Podsusedu in ga Brunšmid datira v tretje stoletje (CIL III. št. 10. 867, Hoffiller-Saria, Antike Inschriften aus Jugoslavien, Zagreb 1939 št. 482.).

Trois inscriptions de Celje et environs

Dans les anciens jardins de Stalner à Celje on a fait bien des trouvailles d'antiquité: constructions, monuments, inscriptions etc. romains. Parmi ces trouvailles il y a 20 monuments de bénéficiaires et quelques statues témoignant pour ce lieu comme »Forum Celeiae«. En 1948 on a trouvé, en ce lieu, un fragment en marbre de Pohorje où il y a de conservé, dans la ligne supérieure, le mot BRIT, et, dans la ligne suivante le tiers supérieur de MVR. La forme et le fini des lettres sont soignés. Ils indiquent la première moitié du 1er siècle après J. C.; il est bien sûr que cette inscription pointe à un empereur de l'époque qui portait cette appellation honoraire. L'auteur pense que cet empereur ne puisse être autre que l'empereur Claude (cf. CIL III, 7061) qui a conquis la Bretagne. De son temps la cité de Celeia fu élevée au rang de municipalité romaine, et il est probable que les citoyens l'ont honoré de cette inscriptions publique.

Lors de leur excursion, en 1950, à la célèbre Trojane (Atraus), les membres des séminaires archéologique et historique y ont découvert un fragment en marbre d'une inscription (94 cm de long, 62 cm de haut et 28.5 cm d'épais). Voici ce qu'est conservé de cette inscription: NEPOTES ... VAE ABNEPOT(ES) ... NT. Il s'agit évidemment des empereurs arrière-petits-fils de l'empereur Nerva qui ne peuvent être autres que Marc Aurel et Lucius Verrus, ce dernier mort, atteint de la peste, dans es années de 161—169 après J. Chr. Ces deux empereurs régnaient ensemble de 161 à 169, et nous devons dater ce monument conséquemment. Il est probable que le monument fut fait en 168 où les Romains préparaient la guerre contre les Markomans et d'autres Germains.

Dans le village de Vodiško près de Rimske Toplice on a déterré, en 1950, un fragment d'un monument de pierre calcaire; il n'est pas bien

conservé et l'inscription est mal lisible. La hauteur conservée en est de 45 cm, a largeur de 34. Il n'y a de conservé que trois lignes d'inscription, dont voici à peu près la teneur: Egetumario M(arci) fi(li)o a n(norum) LXXIII/h(ic) s(itus) est. Les caractères sont un peu irréguliers et oblongs, ils appartiennent probablement au 3ème siècle. Le seul personnage nommé y est un Celte Egitumarius, âgé plus de 70 ans lorsqu'il est mort. Ce monument témoigne de la ténacité de l'élément celtique, qui a persisté malgré la romanisation longtemps au 3ème siècle.